

Katarzyna Hanke

Uniwersytet Łódzki

Strategie kobiet wiejskich w poszukiwaniu pracy¹⁰⁷

Wstęp

Problematyka socjologiczna bezrobocia i poszukiwania pracy, także na obszarach wiejskich, jest nierozłącznie związana z sytuacją jaka od kilkunastu lat ma miejsce w Polsce na lokalnych rynkach pracy. Jest ona konsekwencją zmian strukturalnych, jakie nastąpiły w procesie transformacji. Doprowadziły one do likwidacji znacznej liczby miejsc pracy w wiejskich instytucjach sektora uspołecznionego. Zwolnienia masowe w zakładach przemysłowych i usługowych poza obszarami wiejskimi zmusiły do powrotu na wieś osoby pozbawione pracy. Wśród nich znalazły się też kobiety wiejskie.

Lokalizacja na rynku pracy wiąże się nie tylko z ważną dla jednostek, ich rodzin i społeczeństwa sytuacją zawodową, ale i pozycją społeczną. Aktywność i aktywizacja zawodowa, jako proces „osadzania” na rynku pracy dotyczy także kobiet wiejskich. Nie do wszystkich kobiet niepracujących można zastosować termin „bezrobotna”, ponieważ nie wszystkie planują w przyszłości pracę¹⁰⁸. Powodem takiej postawy jest często świa-

⁴⁴ Artykuł nawiązuje do wyników badań, prowadzonych w module III: *Kobiety wiejskie na rynku pracy*. Diagnoza, uwarunkowania, perspektywy, projektu: „*Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*”, SPO RZL 1.6 (b) realizowanego przez Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej we współpracy z Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej-finansowany ze środków EFS. Badania prowadzone były metodą ilościową (zebrano 1600 wywiadów kwestionariuszowych z kobietami wiejskimi) oraz jakościową (przeprowadzono 4 focusy w dwóch gminach – por. art. „*Kobiety wiejskie w literaturze i badaniach socjologicznych*” E. Psyk-Piotrowskiej).

⁴⁵ Por. A. Michalska-Żyła *Aktywizacja zawodowa kobiet wiejskich. Uwarunkowania i perspektywy* w niniejszym opracowaniu.

domość braku możliwości podjęcia pracy, ze względu na różne ograniczenia. Jak wynika z wyników badań „*Gotowość do podjęcia aktywności ekonomicznej wśród kobiet z terenów niskourbanizowanych*” „analiza zjawiska bezrobocia na wsi wskazuje, że dotyka ono w większym stopniu kobiety niż mężczyzn”¹⁰⁹. Kompleksowe podejście do problemu aktywizacji zawodowej bezrobotnych mieszkanek obszarów wiejskich wymaga diagnozy strategii poszukiwania przez nie zatrudnienia.

Poszukiwanie efektywnych mechanizmów poprawy sytuacji kobiet wiejskich na rynku pracy wymagało określenia uwarunkowań ich aktywności czy bierności zawodowej. Diagnoza wskazała na czynniki, które miały największe znaczenie dla poprawy sytuacji pracy badanych. Ważne są też te uwarunkowania, które uniemożliwiają kobietom podejmowanie pracy zawodowej. Leżą one zarówno po stronie obiektywnych powodów (np. środowiskowych) jak i przyczyn wynikających z zaangażowania samych zainteresowanych w proces szukania pracy. Subiektywne znaczenia nadawane wybranym wskaźnikom struktur: osadniczej, demograficznej czy gospodarczej przez kobiety zamieszkujące obszary wiejskie, ich opinie o własnych cechach społeczno-demograficznych wpływających na uzyskanie zatrudnienia, informują o tym jak postrzegają one swoje możliwości i szanse na lokalnym rynku pracy oraz o ich postawie wobec własnej aktywności zawodowej. Jednym z warunków kształtowania mechanizmów ich aktywizacji zawodowej jest identyfikacja form poszukiwania przez nie zatrudnienia, stanowiących przykłady strategii aktywnych i pasywnych.

Do grupy kobiet niepracujących zalicza się bezrobotne to jest takie, które chciałyby pracę podjąć w przyszłości, jak i te, które podobnych deklaracji nie składają. Co do osób nie planujących pracy w najbliższej przyszłości trudno ustalać strategię poszukiwania zatrudnienia. Możliwe było jej określenie u 56,8% kobiet nieaktywnych zawodowo¹¹⁰. Wdrażane strategie zostaną scharakteryzowane na podstawie, głównie, wyników badań jakościowych – zogniskowanych wywiadów zbiorowych, umożliwiających badanym plastyczne zobrazowanie własnej sytuacji.

⁴⁶ J. Krzyszkowski, *Gotowość do podjęcia aktywności ekonomicznej wśród kobiet z terenów niskourbanizowanych* [w:] Wieloaspektowa diagnoza sytuacji kobiet na rynku pracy. Raport końcowy z projektu badawczego, J. Auleytner (red.), Warszawa, 2007, <http://www.ptps.org.pl/index.php?id=projekt#nowe>.

⁴⁷ A. Michalska-Żyła, Obliczenia statystyczne na podstawie danych ilościowych otrzymanych podczas badań kwestionariuszowych, tabela nr 151 – rozkłady odpowiedzi na pytanie nr 118. Czy w przyszłości chciałaby Pani podjąć pracę zawodową?

Charakterystyka badanej zbiorowości

Badania jakościowe były realizowane w społecznościach lokalnych o odmiennych charakterystykach społeczno-gospodarczych. Celem tak sformułowanego założenia była analiza krańcowo różnych układów odniesienia aktywności społeczno-zawodowej kobiet wiejskich. Dobrane gminy cechowały się zróżnicowaniem struktury osadniczej, demograficznej, gospodarczej. Zwrócono uwagę na czynniki specyficzne dla rozwoju lokalnego takie jak: aktywność społeczna mieszkańców, historia układu osadniczego występowanie lub brak obszarów popegeerowskich. Do realizacji zogniskowanych wywiadów grupowych wybrano gminę Jedwabno, z terenu województwa warmińsko-mazurskiego (spauperyzowaną, bez ciągłości historycznej, usytuowaną na obszarach popegeerowskich, o niskim poziomie aktywności społecznej mieszkańców) oraz gminę Andrespol z terenu województwa łódzkiego (podmiejską, o zachowanej ciągłości historycznej, relatywnie niewielkiej stopie bezrobocia, wysokim poziomie aktywności społecznej mieszkańców). W województwie warmińsko-mazurskim odsetek respondentek nieaktywnych zawodowo był wyższy niż przeciętnie dla całej populacji, wynosił 56,7%, w łódzkim zaś nieco niższy – 49,5%¹¹¹. Przeprowadzono fokusy z 14 kobietami niepracującymi z gminy Jedwabno oraz z 11 z Andrespola.

Struktura wieku uczestniczek zogniskowanego wywiadu grupowego z kobietami nieaktywnymi na rynku pracy była zróżnicowana i odzwierciedlała strukturę wieku populacji badań ilościowych. Spośród 14 w gminie Jedwabno 6 było powyżej 40 roku życia, w grupie 11 badanych z gminy Andrespol 5 kobiet przekroczyło 40 lat. Należą one do kategorii wiekowej kobiet, które, jak wynika z badań ilościowych, potencjalnie są najmniej zainteresowane pracą zawodową.

Kobiety różniły się pod względem posiadanego wykształcenia. Z gminy Jedwabno 6 legitymowało się wykształceniem podstawowym, 4 zasadniczym zawodowym, 2 średnim zawodowym bez matury, jedna policealnym i jedna wyższym z tytułem licencjata. Z gminy Andrespol 3 posiadały wykształcenie podstawowe, 3 zasadnicze zawodowe, 2 średnie bez matury, 2 średnie z maturą, jedna policealne.

Zdecydowana większość badanych pozostawała w związku małżeńskim bądź nieformalnym związku stałym (17). Tylko jedna nie posiadała dzieci. Ich ilość zawierała się w przedziale od jednego do sześciu.

Z ogółu 25 badanych biorących udział w obu focusach 16 było zarejestrowanych w powiatowym urzędzie pracy.

⁴⁸ E. Psyk-Piotrowska, Raport z realizacji badań modułu III projektu, dzieło cytowane, s. 47.

Wszystkie badane z obu gmin w przeszłości pracowały. Z pierwszej grupy aż 10 na stanowisku robotnika niewykwalifikowanego, 3 na stanowisku robotnika wykwalifikowanego. Jedna osoba w przeszłości pracowała na stanowisku specjalisty z wyższym wykształceniem. Z gminy Andrespol 5 kobiet pracowało na stanowisku robotnika wykwalifikowanego, 5 na stanowisku robotnika niewykwalifikowanego, jedna osoba była właścicielem prywatnej firmy.

Jak wynika z analiz ilościowych z ogółu 816 kobiet nieaktywnych zawodowo 601 w przeszłości pracowało¹¹². Wśród najczęstszych powodów zaprzestania pracy respondentki wymieniały: urodzenie dziecka i konieczność opiekowania się nim (33,4%)¹¹³. Wynik ten koresponduje z deklaracjami uczestniczek obu focusów. Badane z terenu gminy Jedwabno jako główną przyczynę swojego bezrobocia wymieniały utrudniony powrót do pracy po urlopie wychowawczym lub urlopie macierzyńskim. Podobnego zdania było 6 uczestniczek focusa z gminy Andrespol. Cztery z nich stwierdziły, iż utraciły pracę właśnie z powodu urodzenia dziecka. Dla pozostałych dwóch problemem było zapewnienie dzieciom opieki w sytuacji podjęcia zatrudnienia. Oferowane im przez potencjalnych pracodawców wynagrodzenie nie wystarczyłoby na opłacenie opiekunki (jedna z nich posiadała dzieci, które mogłyby być objęte jedynie opieką w żłobku, którego na terenie gminy brakowało) czy przedszkola, do którego trzeba by dowozić dzieci. Opinie badanych potwierdzają diagnozę sytuacji kobiet zamieszkujących nie tylko obszary wiejskie w Polsce stanowiącą część Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Stwierdza się w niej, iż powrót na rynek pracy po urodzeniu dziecka może być poważnie utrudniony również na skutek dezaktualizacji posiadanych kwalifikacji. Z drugiej strony „(...) sami pracodawcy niechętnie przyjmują do pracy młode matki z obawy przed zwiększoną absencją tej grupy pracowników związaną z koniecznością sprawowania opieki nad dzieckiem. Rozwiązania prawne, mające na celu ułatwienie godzenia opieki nad dzieckiem z pracą (np. urlopy macierzyńskie czy urlopy wychowawcze, gwarancja zatrudnienia dla kobiet powracających z urlopów wychowawczych) nie zawsze są pozytywnie przyjmowane przez pracodawców, ponieważ wiążą się one z ryzykiem finansowym i organizacyjnym. W rezultacie powodować to może nasilenie stosowania praktyk dyskryminacyjnych przy rekrutacji nowych pracowników”¹¹⁴.

⁴⁹ Ibidem, s. 72.

⁵⁰ Ibidem, s. 71.

⁵¹ Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007, s. 13.

Spośród uczestniczek zogniskowanych wywiadów grupowych 2 utraciły pracę na skutek upadku zakładu pracy lub jego likwidacji (13,6% respondentek w badaniu ilościowym udzieliło podobnych odpowiedzi). Jedna z nich była właścicielką małej firmy, która nie wytrzymała konkurencji na rynku. Kilka bezrobotnych z gminy Andrespol oraz z gminy Jedwabno zostało bez pracy w momencie, kiedy zakończyło pracę na czas określony. Dla 1 uczestniczki focusa z gminy Andrespol powodem zaprzestania aktywności zawodowej był zły stan zdrowia, druga stwierdziła, iż została zwolniona z powodu pozostawiania przez kilka tygodni na zwolnieniu chorobowym. Podobne przyczyny zaprzestania pracy występowały w badaniach ilościowych. Wskazywały one na to, iż około 30% nieaktywnych zawodowo nie realizowało aktywności zawodowej przez mniej niż rok, podobnie jak uczestniczki focusa z gminy Jedwabno i Andrespol.

Uwarunkowania wpływające na deklaracje o poszukiwaniach pracy

Jak podkreślano, wśród nieaktywnych zawodowo kobiet znajdują się zarówno te, które są zainteresowane podjęciem zatrudnienia, jak i te, które podobnych deklaracji nie składają. Analizy ilościowe wykazały, iż 7% respondentek nie realizujących się na polu zawodowym deklaruje, że nie musi i nie chce pracować, 33% uważa z kolei, iż obowiązki domowe, opieka nad dziećmi lub innymi domownikami uniemożliwiają im pracę zawodową¹¹⁵. Tymczasem żadna z kobiet biorących udział w focusach nie deklarowała rezygnacji z planów zawodowych w przyszłości. Co prawda jedna podkreśliła, iż zarobki jej męża są na tyle duże, iż obecnie nie musi podejmować zatrudnienia, jednak w przyszłości pracę spełniającą jej oczekiwania chciała by podjąć.

W analizie badań jakościowych zwracają uwagę szczególnie dwie kategorie kobiet niepracujących: osoby, które zadeklarowały, iż pracy nie mogą znaleźć (w badaniach ilościowych stanowiły one 17% bezrobotnych), oraz te, które poszukują jedynie takiej pracy, która spełniłaby ich oczekiwania (odpowiednio około 1/3 bezrobotnych)¹¹⁶.

Zdecydowana większość bezrobotnych z gminy Jedwabno (11 na 14) podkreślała, iż nie może znaleźć pracy. Większość opisywanych przez nie form jej poszukiwania należy zaliczyć do strategii pasywnej, określanej jako

⁵² E. Psyk-Piotrowska, Raport z realizacji badań modułu III projektu, dzieło cytowane, s. 72.

⁵³ Ibidem, s. 72.

oczekiwanie na ofertę pracy ze strony powiatowego urzędu pracy. Jedna z badanych w odpowiedzi na pytanie: „Czy panie poszukują pracy?” stwierdziła wręcz „nie tyle szukają, co czekają”.

W wypowiedziach na temat uwarunkowań aktywności w zakresie poszukiwania zatrudnienia badane zwracały uwagę po pierwsze na ograniczoną dostępność komunikacyjną miejsc pracy poza obszarem gminy. Wskazywały przy tym nie tylko na wysokie koszty dojazdów, ale również brak połączeń autobusowych pomiędzy poszczególnymi sołectwami, a pobliskimi miastami czy niewystarczającą ich ilość. Tym samym przestrzenny wymiar rynku pracy utożsamiały wyłącznie z obszarem gminy. Granice rynku ulegały zmianie w sytuacji posiadania własnego środka lokomocji, jak również stosownie do pory roku. O ile bowiem większość z nich w sezonie letnim była gotowa dojeżdżać do pracy rowerem nawet 12 km, o tyle w sezonie zimowym było to niemożliwe. Tak więc ograniczona dostępność komunikacyjna pobliskich miast wpływała negatywnie na podejmowanie czynności ukierunkowanych na uzyskanie zatrudnienia. Na podstawie analiz ilościowych można zaobserwować, iż aktywność zawodowa respondentek maleje wraz ze wzrostem odległości wsi zamieszkiwania od aglomeracji miejskiej. Połowa badanych mieszkających w najbliższym sąsiedztwie z dużym miastem jest aktywna zawodowo. Wśród badanych mieszkających w odległości powyżej 16 kilometrów od najbliższej aglomeracji miejskiej już tylko 27,5% realizuje się na polu zawodowym. Warto podkreślić, iż jedynie 3% respondentek mieszkało w odległości nie większej niż 5 km od dużej aglomeracji miejskiej¹¹⁷. Dogodne połączenia komunikacyjne są dla mieszkanek obszarów wiejskich ważne. Jak czytamy w diagnozie Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki: „(...) dojazdy do innego regionu umożliwiają tym osobom zdobycie zatrudnienia nie związanego z rolnictwem [...] Stanowią dla nich korzystną opcję, gdyż nie wiążą się z koniecznością zainwestowania w nowe mieszkanie”¹¹⁸.

Po drugie, bezrobotne z gminy Jedwabno wskazywały na niewystarczającą ilość podmiotów gospodarki narodowej funkcjonujących na terenie gminy, jako zmienną ograniczającą ich aktywność w zakresie poszukiwania zatrudnienia. Do głównych pracodawców zaliczono jedynie podmioty sektora samorządowego – urząd gminy, szkoły i przedszkole. Jak wskazują analizy ilościowe odsetek pracujących zwiększa się wraz z bliskością dużego zakładu pracy (zatrudniającego powyżej 50 osób). Gdy znajduje się on w odległości do 5 kilometrów od miejscowości zamieszkania, odsetek respondentek pracujących wynosi prawie 54% (46% niepracujących). Proporcje ulegają odwró-

⁵⁴ Ibidem, s. 42.

⁵⁵ Program Operacyjny Kapitał Ludzki..., dzieło cytowane, s. 19.

ceniu, kiedy zakład jest ulokowany w odległości powyżej 16 km (55,6% nie pracuje)¹¹⁹. Zdaniem uczestniczek zogniskowanego wywiadu grupowego ofert pracy nie dostarcza również szara strefa, ukierunkowana w ich opinii na zatrudnianie mężczyzn. Warto podkreślić, iż uczestniczki focusa z gminy Jedwabno były przekonane o faworyzowaniu przez pracodawców kandydatów do pracy płci męskiej. Ich odczucia i osobiste doświadczenia potwierdzają sformułowania prezentowane w oficjalnych statystykach, dokumentach strategicznych. Jak czytamy w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki: „Kobiety również częściej niż mężczyźni doświadczają dyskryminacji na rynku pracy i spotykają się ze stereotypowym postrzeganiem. Z reguły zarabiają mniej od mężczyzn wykonując tę samą pracę, trudniej jest im także ubiegać się o uzyskanie zatrudnienia, inwestowanie w rozwój kompetencji i awanse zawodowe. Są one bardziej zagrożone utratą pracy w przypadku redukcji zatrudnienia. [...] ok. 23,5% kobiet w Polsce zetknęło się bezpośrednio z dyskryminacją i nierównym traktowaniem na rynku pracy”¹²⁰.

Po trzecie, uczestniczki zogniskowanego wywiadu grupowego z terenu tej gminy wskazywały na utrudnienia przy poszukiwaniu pracy, związane z brakiem żłobków, placówek świadczących opiekę nad osobami starszymi. Narzekały na dodatkowe opłaty, jakie należy ponieść by dziecko mogło przebywać w przedszkolu przez 8 godzin. Tym niemniej rezultatem badań ilościowych jest spostrzeżenie, iż cecha wyposażenia infrastrukturalnego gminy zamieszkania nie koreluje w sposób istotny z cechą aktywność zawodowa respondentek¹²¹.

Możliwość uzyskania zatrudnienia (a raczej jej brak) przez bezrobotne z gminy Jedwabno wiązała się głównie z faktem posiadania dzieci w wieku szkolnym i młodszych. Badane określały fakt posiadania dzieci jako przyczynę ich dyskryminacji na rynku pracy. Kobiety podkreślały także, że o otrzymaniu pracy decyduje ich zdaniem wykształcenie, ale także aparycja. Znaczące jest, iż nie zwracały uwagi na potrzebę kształcenia ustawicznego, uczęszczania na kursy i szkolenia podnoszące ich kwalifikacje zawodowe czy pozwalające nabyć nowe. Podkreślały wręcz, iż oferowane przez Powiatowe Urzędy Pracy kursy nie są atrakcyjne, ponieważ są zbyt teoretyczne i poprzez to nie cenione przez pracodawców.

Warto podkreślić, iż w badaniu ilościowym w odpowiedzi na pytanie: „Czy aby zachować pracę, utrzymać stanowisko musiała Pani kiedykolwiek uczestniczyć w jakiś szkoleniach, zdobywać nowe umiejętności?”

⁵⁶ E. Psyk-Piotrowska, Raport z realizacji badań modułu III projektu, dzieło cytowane, s. 56.

⁵⁷ Program Operacyjny Kapitał Ludzki..., dzieło cytowane, s. 14.

⁵⁸ E. Psyk-Piotrowska, Raport z realizacji badań modułu III projektu, dzieło cytowane, s. 55.

55,6% odpowiedziało nie¹²². Z drugiej strony respondentki w rozmowie z ankieterem deklarowały, iż aby otrzymać pracę byłyby skłonne uczestniczyć w kursach podnoszących kwalifikacje – 97% ogółu udzieliło takiej odpowiedzi, 76% zmieniłoby zawód czy nauczyło się nowych rzeczy, 55% dojeżdżałoby do pracy dalej niż 20 km. Jednak już tylko 28% zadeklarowało, iż byłoby skłonne przeprowadzić się do innej miejscowości¹²³.

Badane z gminy Jedwabno wielokrotnie podkreślały, iż są w stanie podjąć każdą oferowaną im pracę. Z drugiej strony posiadały konkretne wyobrażenie o niej, tym samym zawężając ofertę, którą mogłyby przyjąć. I tak, dojazd do miejsca pracy nie powinien być utrudniony, pensja netto nie powinna być mniejsza niż 1000 zł, zainteresowaniem cieszyła się tylko praca w pełnym wymiarze godzin. Kobiety tym samym deklarowały swój niechętny stosunek do elastycznych form zatrudnienia. Uważały, iż możliwe do uzyskania wynagrodzenie byłoby zbyt małe, przy takiej formie zarobkowania. Z drugiej strony warto podkreślić, iż w Polsce obserwuje się wzrost ilości pracowników zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin, zwłaszcza wśród kobiet. W 2005 r. odsetek ten wzrósł do 10,8% ogółu zatrudnionych wobec 10,5% w 1999. W przypadku mężczyzn udział ten wyniósł 8% (nie zmienił się od 1999 r.), zaś kobiet – 14,3% (wzrost z 13,6%). Zważywszy na fakt, iż wysokość tego wskaźnika dla kobiet w UE 25 w 2005r. wynosiła 32,3%¹²⁴ niepokojący jest brak akceptacji elastycznych form zatrudnienia przez polskie bezrobotne z obszarów wiejskich.

Strategię pasywną w zakresie poszukiwania zatrudnienia wykazywały także 4 z 11 bezrobotnych z gminy Andrespol. W swoich wypowiedziach dotyczących ograniczenia aktywności na rzecz zatrudnienia, znaczenie rzadziej odnosiły się do cech struktury osadniczej czy demograficznej gminy. Rynek pracy stanowił nie tylko obszar gminy, ale również pobliskiego miasta Łodzi. Utrudnienia komunikacyjne definiowały jako konieczność dojeżdżania do pracy więcej niż jedną linią autobusową. Podkreślały, iż zarówno na terenie gminy, jak i miasta są oferowane miejsca pracy, nie stanowiące jednak przedmiotu ich zainteresowania właśnie ze względu na niskie zarobki określone jako 700–800 zł netto, utrudniony dojazd („trzeba autobusami dojazd, 2 godziny dojazdu, 12 godzin poza domem”) oraz zbyt dużą ilość godzin pracy o charakterze obowiązkowych nadgodzin. Warto przy tym dodać,

⁵⁹ A. Michalska-Żyła, Obliczenia statystyczne na podstawie danych ilościowych..., dzieło cytowane, tabela 141: rozkłady odpowiedzi na pytanie nr 114. Czy, aby zachować pracę, utrzymać stanowisko musiała Pani kiedykolwiek uczestniczyć w jakichś szkoleniach, zdobywać nowe umiejętności?

⁶⁰ Ibidem, tabele nr 153, 152, 155, 156.

⁶¹ Program Operacyjny Kapitał Ludzki..., dzieło cytowane, s. 32.

iz 15% respondentek w badaniu ilościowym zadeklarowało, iż podjęłoby pracę na pełnym etacie za kwotę mniejsza niż 1000 zł netto. Jednocześnie dla połowy bezrobotnych minimalna pensja netto mieści się w granicy od 1000 do 1500, 23% uznało natomiast, iż minimalna pensja powinna zawierać się w przedziale od 1500 do 2000 zł netto¹²⁵.

W opinii bezrobotnych z gminy Andrespol również fakt posiadania dzieci w wieku szkolnym i młodszych oraz przekroczenie przez kobietę 55 roku życia ograniczało szansę na zatrudnienie i stanowiło czynnik dyskryminujący na rynku pracy.

Uczestniczki obu focusów wykazujące pasywną strategię poszukiwania pracy (czekanie na propozycję z PUP), dopuszczały możliwość odrzucenia pracy, oferowanej przez powiatowy urząd pracy ze względu na utrudniony dojazd, zbyt niskie zarobki czy możliwość doznania uszczerbku na zdrowiu na skutek podjęcia zatrudnienia.

Pozostałe uczestniczki zogniskowanych wywiadów grupowych realizowały różne formy poszukiwania pracy, które można zaliczyć do strategii aktywnych. Wyróżnione trzy typy deklarowanych strategii poszukiwania pracy:

1. szukanie wolnych miejsc pracy w firmach,
2. zakładanie własnej działalności gospodarczej,
3. zmiana miejsca zamieszkania celem podjęcia pracy.

Jako formy poszukiwania zatrudnienia wymieniano: roznoszenie cv czy telefonowanie do pracodawców, dysponujących wakatami. Trzy bezrobotne z gminy Jedwabno oraz większość badanych z gminy Andrespol (9 na 11) wymieniała takie formy poszukiwania pracy. Żadna z badanych nie wspomniała jednak o poszukiwaniu pracy za pośrednictwem Internetu czy korzystaniu z usług prywatnych firm specjalizujących się w tym zakresie. Jak wynika z badań ilościowych do najpopularniejszych form poszukiwania zatrudnienia należą: pytanie o wolne miejsca znajomych i rodziny (30,5% wskazań), przeglądanie ofert w prasie (23,9%), spotykanie się z potencjalnymi pracodawcami (12,6%) czy korzystanie z ofert agencji pracy czy instytucji pośrednictwa pracy (12,2%). Do najmniej popularnych form poszukiwania zatrudnienia należą z kolei: umieszczanie własnych ogłoszeń w prasie (1,9% wskazań), przeglądanie ofert w Internecie (3,7%).

Formą poszukiwania zatrudnienia dla 2,5% respondentek było założenie własnej firmy¹²⁶. Spośród uczestniczek focusa 3 z gminy Jedwabno oraz

⁶² E. Psyk-Piotrowska, Raport z realizacji badań modułu III projektu, dzieło cytowane, s. 74.

⁶³ Ibidem, s. 77.

4 z gminy Andrespol planowały w przyszłości założenie własnej firmy. O ile jednak te pierwsze marzyły głównie o własnym sklepie czy kawiarni o tyle jedna z bezrobotnych z gminy Andrespol planowała otworzenie firmy działającej w branży IT. Warto dodać, iż do głównych barier uruchomienia własnej działalności gospodarczej badane z gminy Andrespol zaliczały konkurencję ze strony innych podmiotów. W gminie Jedwabno obawy wiązały się z bankructwem, prawdopodobnym brakiem popytu na oferowane usługi, z powodu małej liczby mieszkańców.

Warto podkreślić, iż dla uczestniczek obu focusów alternatywą dla bezrobocia nie była działalność agroturystyczna ani produkcja wyrobów regionalnych (prezentowane w literaturze jako najczęstsze przykłady formy dywersyfikacji struktury gospodarczej obszarów wiejskich). Mieszkające na atrakcyjnych krajobrazowo Mazurach bezrobotne stwierdziły, iż założenie przez nie gospodarstwa agroturystycznego nie byłoby opłacalne ze względu na konieczność poniesienia znacznych nakładów finansowych i spełnienia niezbędnych wymogów, które towarzyszą założeniu takiej firmy. Ponadto wskazywały na to, że potencjalne uzyskiwanie dochodów jest możliwe tylko w sezonie letnim. Uczestniczki focusa z terenu gminy Andrespol w ogóle nie dostrzegały jej walorów turystycznych. Należy zwrócić uwagę, że udział przedsiębiorców wśród ogólnej liczby pracujących poza rolnictwem jest najmniejszy właśnie na obszarach wiejskich. Kobiety mają świadomość tego, iż utworzenie firmy nie gwarantuje jej trwałości i nie daje kobiecie gwarancji na uzyskanie statusu bizneswoman. Jak wskazują dane statystyczne stopa „przeżywalności” firm utworzonych w 2003 r. do roku 2005 wynosiła 50%, przy czym: „(...) najwyższy odsetek jednostek, które utrzymały się na rynku przez dwa lata odnotowano wśród jednostek transportowych (56,6%), a najniższy w obszarze hoteli i restauracji (45,9%) i handlu (47,9%)”¹²⁷. Firma założona przez kobietę bezrobotną, zwłaszcza w branży handlowej może więc nie istnieć dłużej niż rok, czy dwa lata.

Strategie aktywne obejmowały również deklaracje zmiany miejsca zamieszkania, której powodem byłaby możliwość otrzymania gdzie indziej pracy. Jednak z gminy Jedwabno zaledwie 2 badane brały pod uwagę taką możliwość. Uwarunkowaniem podjęcia tej decyzji czyniły jednak uzyskanie „pracy marzeń” w kraju, której wyznacznikami byłaby pensja około 2000 zł netto, pełny wymiar czasu pracy, umowa na czas nieokreślony. Jedna z badanych zamieszkująca tę gminę przez 3 lata przebywała na emigracji zarobkowej, ale wróciła ze względu na sytuację rodziną. Z gminy Andrespol 3 osoby zadeklarowały możliwość wyjazdu za granicę. Jednak jedna z nich uważała,

¹²⁷ Program Operacyjny Kapitał Ludzki..., dzieło cytowane, s. 28–29.

iż nie jest to możliwe ze względu na jej wiek, druga oferowaną jej pracę za granicą odrzuciła z powodów rodzinnych, trzecia pracę podjęłaby gdyby mogła przeprowadzić się z całą rodziną i gdyby miejsce pracy było wiarygodne, np. zaoferowane jej przez powiatowy urząd pracy. Pozostałe bezrobotne nie były zainteresowane zmianą miejsca zamieszkania ze względu na zbyt silne więzy z rodziną i społecznością lokalną. Kobiety zamieszkujące gminę Andrespol ze względu na bardzo dobre skomunikowanie z miastem, nie odczuwały potrzeby osiedlenia się na jego terenie. Warto podkreślić, iż w badaniach ilościowych 82% kobiet zarówno aktywnych, jak i nieaktywnych zawodowo nie rozważa wyjazdu za granicę i zamieszkania tam przez jakiś czas¹²⁸ ale 28,1% kobiet deklaruje, że aby otrzymać pracę byłaby w stanie zmienić miejsce zamieszkania¹²⁹.

Wnioski

Wskaźnik zatrudnienia kobiet w Polsce (40,4%) ocenia się jako dużo niższy niż w innych krajach UE 25, który wynosi: 71,9% w Danii, 70,4% w Szwecji, 6% w Finlandii¹³⁰. „Jednocześnie odsetek bezrobotnych kobiet z roku na rok wzrasta głównie za sprawą szybszego spadku liczby zarejestrowanych mężczyzn niż kobiet”¹³¹. W tym kontekście tematyka sytuacji społeczno-zawodowej mieszanek obszarów wiejskich powinna stanowić przedmiot szczególnego zainteresowania, zwłaszcza, iż tamtejszy rynek pracy stwarza im znacznie mniejsze możliwości niż miejski rynek pracy.

Diagnoza strategii aktywnych pozwala na wyciągnięcie istotnych wniosków.

Po pierwsze, wśród form poszukiwania pracy nadal przeważają konwencjonalne, nie wykorzystujące najnowszych form komunikacji typu Internet.

Po drugie, oferty kształcenia: kursy, szkolenia, jeśli mają być atrakcyjne dla bezrobotnych mieszanek wsi muszą uwzględniać specyfikę miejsca zamieszkania kobiet, w zakresie dostępności komunikacyjnej, ich opinię na temat czasu szkoleń, odpowiadać na potrzeby lokalnych i regionalnych pracodawców.

¹²⁸ A. Michalska-Żyła, Obliczenia statystyczne na podstawie danych ilościowych..., dzieło cytowane, tab. 12: rozkłady odpowiedzi na pytanie nr 63. Czy rozważa Pani możliwość wyjazdu i zamieszkania za granicą przez jakiś czas?

¹²⁹ Ibidem, tab. 156: rozkłady odpowiedzi na pytanie nr 120.4 Czy aby utrzymać (otrzymać) pracę byłaby Pani skłonna.

¹³⁰ Program Operacyjny Kapitał Ludzki..., dzieło cytowane, s. 12.

¹³¹ Ibidem, s. 13.

Po trzecie, alternatywą dla bezrobocia kobiet wiejskich nadal nie jest zakładanie własnej działalności gospodarczej. Model wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju wsi nie funkcjonuje w świadomości badanych. Brak kapitału własnego, potęgowany obawami bankructwa i brakiem możliwości skorzystania z fachowego doradztwa nie sprzyja dywersyfikacji struktury gospodarczej obszarów wiejskich.

Po czwarte, kobiety bezrobotne nie są skłonne podejmować nisko płatnej pracy. Chociaż dla połowy z nich minimalna pensja wynosi 1000 zł netto, to „pracą marzeń” jest taka, która daje płacę w wysokości minimum 2000 zł netto.

Po piąte, głębokie jest poczucie dyskryminacji kobiet na rynku pracy zwłaszcza ze względu na fakt realizacji funkcji macierzyńskich, co wymaga obszerniejszego stosowania podejścia gender mainstreaming w różnych politykach m.in. poziomu lokalnego.

Aby wspomóc próby aktywizacji zawodowej kobiet, zamieszkujących wsie należy zwrócić uwagę na konieczność polepszenia wyposażenia infrastrukturalnego wsi (droga oraz publiczne środki transportu), które stanowi obiektywne uwarunkowania strategii poszukiwania pracy, umożliwiające, chociażby w minimalnym zakresie, mobilność przestrzenną. Ograniczony dostęp do Internetu na polskiej wsi stanowi kolejną barierę w poszukiwaniu pracy. Nie mniej istotne są „osobowe” uwarunkowania przyczyn bezrobocia: niższy poziom wykształcenia kobiet wiejskich niż miejskich, ograniczone możliwości i chęci kształcenia ustawicznego. Dominacja czy właśnie realizowanie pasywnej strategii poszukiwania zatrudnienia, stanowi przejaw bezradności kobiet, zwłaszcza długotrwale bezrobotnych.

Podjęcie prób aktywizacji mieszkanki obszarów wiejskich za pomocą wykorzystywania środków z funduszy strukturalnych jest uzależnione nie tylko od instytucji zarządzających, wdrażających, ale i projektodawców, którzy mogą, ale nie muszą trafić ze swoimi pomysłami na obszary wiejskie, zwłaszcza te w szczególnie trudnej sytuacji. Rola jaką przypisuje się wojewódzkim i powiatowym urządowi pracy w realizacji działania 1.3. „Przeciwdziałanie i zwalczanie długotrwałego bezrobocia”, Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich (dalej SPO RZL) nie koresponduje z oceną przez uczestniczki zogniskowanych wywiadów grupowych efektywności oferowanych form podnoszenia kwalifikacji zawodowych, jak i możliwości skorzystania z przygotowanej oferty. Brak organizacji pozarządowych, które mogą być potencjalnymi projektodawcami w niektórych gminach kraju zawęża możliwość aktywizacji mieszkanki wsi właśnie za pomocą tych środków. Tym niemniej należy podkreślić, iż zarówno w zeszłym okresie programowania 2004–2006 za pomocą SPO RZL, Zintegrowanego Progra-

mu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego, inicjatyw typu Leader czy również w obecnym okresie – Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich – przewidywało się i przewiduje realizację działań na rzecz aktywizacji właśnie kobiet wiejskich. Spójna i długofalowa polityka uwzględniająca ogromne zróżnicowanie obszarów wiejskich w Polsce jest szansą na poprawę sytuacji ich mieszanek, na razie w małym stopniu przez nie uświadamianych.

Bibliografia

- Krzyszowski J., *Gotowość do podjęcia aktywności ekonomicznej wśród kobiet z terenów niskozurbanizowanych* [w:] Wieloaspektowa diagnoza sytuacji kobiet na rynku pracy. Raport końcowy z projektu badawczego, Auleytner J. (red.), Warszawa, 2007, <http://www.ptps.org.pl/index.php?id=projekt#nowe>.
- Michalska-Żyła A., *Obliczenia statystyczne na podstawie danych ilościowych otrzymanych podczas badań Kwestionariuszowych raport cząstkowy z badań w module III. Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.
- Psyk-Piotrowska E., Raport z realizacji badań modułu III: *Kobiety wiejskie na rynku pracy*. Diagnoza, uwarunkowania, perspektywy, projektu: „*Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*”, SPO RZL 1.6 (b) realizowanego przez Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej we współpracy z Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej – finansowany ze środków EFS.

